

نقش دانشمندان بزرگ شیعه در گسترش تشیع

واژگان کلیدی: دانشمندان شیعه، تشیع، علامه حلی، خواجه نصیر الدین طوسی، الجایتو، هلاکو، سلطان محمد خدابنده

دانشمندان هر دین و مذهبی در انتشار آنچه از آن پیروی می‌کند نقش اساسی دارند و عامل حفظ دین و مذهب هستند. دانشمندان مذهب شیعه افزون بر اینکه در گسترش مذهب شیعه نقش اساسی داشته، در حفظ از کیان آن تا حدی تلاش نموده که حتی باعث از دست دادن جان شان شده است. دانشمندان شیعی در معرفی مذهب شیعه بر مبنای علم و واقعیات تلاش‌های ارزشمندی نموده و در این راستا تألیفات با ارزشی را بر جای گذاشته‌اند. در این مقاله کوتاه از نقش دو عالم برجسته شیعه در گسترش مذهب شیعه سخن گفته شده است.

باید گفت تمامی علمای شیعه هر کدام به سهم خود در گسترش تشیع نقش مهم و تعیین‌کننده‌ای داشته‌اند و آنچه امروز در نزد ماست ثمره چهارده قرن زحمات بی‌دریغ علمی و عملی و صدها سال تلاش و ایثار جان و مال و ... برای روشن‌نگه داشتن مشعل هدایت توسط عالمان بزرگ شیعه بوده است. نقش عده‌ای از علما قدری برجسته‌تر به نظر می‌رسد، آنان که با درک صحیح از شرایط سیاسی و اجتماعی زمان خود بهره‌برداری‌های بسیاری برای گسترش این مکتب علوی نمودند.

با توجه به شرایط سیاسی و اجتماعی ممالک اسلامی مذهب تشیع تا قرن هفتم گسترش چشم‌گیری نداشت و اصولاً اظهار علنی تشیع نوعی جرم که عواقب وخیمی را در پی داشت به شمار می‌رفت.

با گرویدن الجایتو به تشیع (که به سلطان محمد خدابنده تغییر نام داد) به راهنمایی تاج‌الدین آوجی و جمال‌الدین مطهر حلی (علامه حلی)، نام ۱۲ امام بر مسکوکات ایلخوانان [۱] در ایران حک شد و مذهب شیعه مذهب رسمی اعلام گردید.

از عمده‌ترین فقیهان و دانشمندان شیعه در آن زمان می‌توان از محقق حلی، علامه حلی خواهرزاده محقق حلی و فخرالمحققین فرزند علامه حلی و فیلسوف و فقیه نامدار خواجه نصیر الدین طوسی نام برد.

در زمان مرجعیت محقق حلی هلاکوخان بغداد را فتح کرد و آخرین خلیفه عباسی را به قتل رسانید، اما شهر حله با درایت ایشان و سایر فقها از آسیب مغولان در امان ماند، وی در سال ۶۷۶ق. در حله در گذشت و همان جا به خاک سپرده شد.

در اینجا به نقش دو عالم بزرگ شیعی اشاره می شود:

نقش علامه حلی در گسترش تشیع

از خدمات مهم علامه حلی، تشیع سلطان محمد خدابنده بود که در علت شیعه شدن سلطان محمد خدابنده نقل های فراوانی آمده است؛ ولی آن چه مسلم است عدم رضایت سلطان از آراء غیر منطقی فقهای اهل سنت و رضایت او از استدلال عقلانی و تسلط علامه بر شیوه های کلامی و علوم معقول و منقول بوده که موجب شد سلطان به مذهب شیعه در آید هر چند مشکلات سیاسی فراوانی نیز برای او ایجاد کرد.

علامه از آن به بعد در دستگاه سلطان جایگاهی سترگ یافت و ترویج تشیع را اساس کار خود قرار داد. [۲] علامه در خدمت به تشیع از لحاظ سیاسی و علمی سهم به سزایی دارد خصوصاً وی در ایران موجب رونق تشیع و پشتوانه علمی و سیاسی شیعیان شد، بنابراین نباید تأثیر او را در زمینه سازی حکومت شیعیان صفوی و پذیرش مردمی آن نادیده گرفت. علامه حلی در محرم ۷۲۶ق. در ۷۸ سالگی در گذشت.

نقش خواجه نصیر الدین طوسی در گسترش تشیع

محمد بن محمد بن الحسن معروف به خواجه نصیر الدین طوسی از علمای بزرگ قرن هفتم است او اگر چه از اعظم علم فقه است اما به دلیل شهرت فلسفی، فقهاتش تحت الشعاع قرار گرفته است.

خواجه در ۵۹۷ در طوس متولد شد، دروس ابتدایی را در طوس فرا گرفت و بعد به نیشابور رفت و در محضر قطب الدین سرخسی و فرید الدین نیشابوری (احتمالاً عطار) به تحصیل حدیث و عرفان پرداخت به زودی آوازه علمی خواجه شهرت پیدا کرد.

هلاکو در صفر ۶۵۶ق. بغداد را تصرف کرد و با قتل معتصم طومار خلافت عباسی پیچیده شد. خواجه نصیر فرصت بوجود آمده را مغتنم شمرد. وی که به دستور هلاکو سرپرستی اوقاف را به دست آورده بود، با استفاده از

امکانات حکومت و اوقاف، دانشگاه مراغه و رصد خانه ای بزرگ به وجود آورد، وی از همه مسلمانان بهره مند از دانش (چه شیعه و چه سنی) دعوت کرد تا در این دانشگاه به تحقیق بپردازند، خواجه کتابخانه بزرگی نیز تأسیس و کتاب های پراکنده شده را در آن جمع کرد. تأسیس این مرکز عظیم علمی، در زمانی صورت گرفت که شرق و غرب عالم به دست نیروی ویرانگر مغول نابود شده بود. حضور خواجه در دستگاه حکومتی هلاکوی مغول بر اساس این نظریه شیعه بود که حضور در دستگاه ظالمین حرام است مگر احقاق حقی شود، یا ابطال باطلی انجام گیرد. سرانجام خواجه در سال ۶۷۲ ق. پس از ۱۸ سال تلاش شبانه روزی به رحمت ایزدی پیوست.

پی نوشت:

۱. برتولد اشپولر، تاریخ مغول در ایران، ترجمه محمود میرآفتاب، ص ۱۹۵.
۲. روضات الجنات، محمد باقر خوانساری، ج ۲، اسماعیلیان قم، بی تا، ص ۲۸۱.